

Voor dit examen zijn maximaal 63 punten te behalen; het examen bestaat uit 33 vragen. Voor elk vraagnummer is aangegeven hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring, uitleg of berekening gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring, uitleg of berekening ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Opgave 1

uit een krant:

Vlucht naar Japan

Het gaat niet goed met de economie in de Verenigde Staten van Amerika (VS). Veel internationale beleggers vluchten daarom uit de dollar in de yen. Dat heeft grote gevolgen voor de wisselkoersen. De Japanse centrale bank besluit in te grijpen op de Japanse valutamarkt. Volgens analisten is dat ingrijpen bedoeld om de koers van de Japanse yen te handhaven op 117 yen voor een dollar. De analisten stellen dat de Japanse centrale bank daarmee probeert de toch al kwakkelende Japanse export te ondersteunen.

- 2p **1** Leg uit dat de koers van de Japanse yen, voordat werd ingegrepen, aan het stijgen was.
- 2p **2** Heeft de Japanse centrale bank yens gekocht of verkocht? Verklaar het antwoord.
- 2p **3** Leg uit hoe het ingrijpen van de Japanse centrale bank de Japanse export ondersteunt.

Opgave 2

Is de koe gek of de consument?

In de winter van 2000-2001 zorgde de 'gekkekoeienziekte' (BSE) voor veel problemen op de Nederlandse rundvleesmarkt. De berichtgeving rond BSE had tot gevolg dat de consument rundvlees ging wantrouwen. Tegelijkertijd daalde de productie van rundvlees vergeleken met het voorafgaande kwartaal met 20% tot 400.000 kilo. Doordat de prijs van rundvlees wordt bepaald door het marktmechanisme, ging die in de winter van 2000-2001 fors naar beneden (tabel 1).

tabel 1

rundvleesproductie en rundvleesprijzen winter 2000-2001		
	productie (kg)	prijzdaling (vergeleken met het voorafgaande kwartaal)
stierenvlees	160.000	35%
koeivlees	80.000	28%
kalfsvlees	160.000	34%

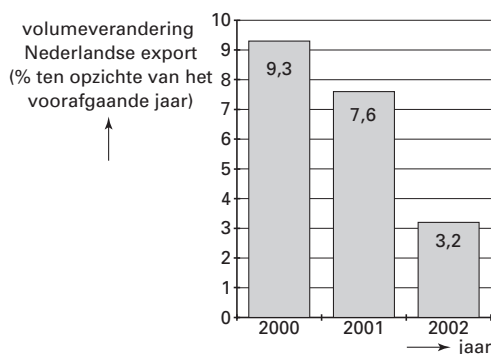
- 2p **4** Bereken met hoeveel procent de rundvleesprijs in de winter 2000-2001 gemiddeld is gedaald.
- 2p **5** Welke ontwikkeling van vraag en aanbod geeft de situatie op de markt voor rundvlees in de winter 2000-2001 het best weer?
- 1 De vraag naar rundvlees en het aanbod van rundvlees zijn in gelijke mate gestegen.
  - 2 De vraag naar rundvlees is meer gestegen dan het aanbod van rundvlees is gestegen.
  - 3 De vraag naar rundvlees is minder gestegen dan het aanbod van rundvlees is gestegen.
  - 4 De vraag naar rundvlees en het aanbod van rundvlees zijn in gelijke mate gedaald.
  - 5 De vraag naar rundvlees is meer gedaald dan het aanbod van rundvlees is gedaald.
  - 6 De vraag naar rundvlees is minder gedaald dan het aanbod van rundvlees is gedaald.

Hieronder staan drie ontwikkelingen die gevolgen hebben voor de prijs van Nederlands rundvlees:

- 1 Een groot aantal boeren stopt met het fokken van runderen.
  - 2 Er worden vleesvervangende producten op de markt gebracht.
  - 3 Er worden nieuwe afzetmarkten voor Nederlands rundvlees buiten Nederland aangeboden.
- 2p **6** Geef bij elke ontwikkeling aan of deze leidt tot een hogere of tot een lagere prijs van rundvlees op de Nederlandse markt.

Opgave 3

figuur 1

krantenbericht:

Worden we te duur?

De internationale concurrentiepositie van Nederland verslechtert in rap tempo als gevolg van de stijgende loonkosten per eenheid product. Het Nederlandse bedrijfsleven loopt het risico zich uit de markt te prijzen als de stijging van de lonen niet wordt gematigd. Bovendien zorgt een minder snelle groei van de wereldhandel voor tegenvallende Nederlandse exportcijfers. Voor het eerst sinds jaren neemt de werkloosheid in Nederland weer toe.

- 2p **7** Bereken met hoeveel procent *de groei* van het Nederlandse exportvolume in 2002 is gedaald vergeleken met 2001.

Een stijging van de lonen leidt tot een stijging van de loonkosten per eenheid product als de procentuele stijging van de lonen groter is dan de procentuele stijging van de ....

- 1p **8** Wat moet op de stippels worden ingevuld om een economisch correcte tekst te krijgen?

Kies één van de onderstaande antwoorden:

- consumentenprijsindex (CPI)
- productie per werknemer
- productiecapaciteit
- verkoopprijs per product

- 2p **9** Welk gegeven in het krantenbericht wijst op het ontstaan van conjunctuurwerkloosheid?

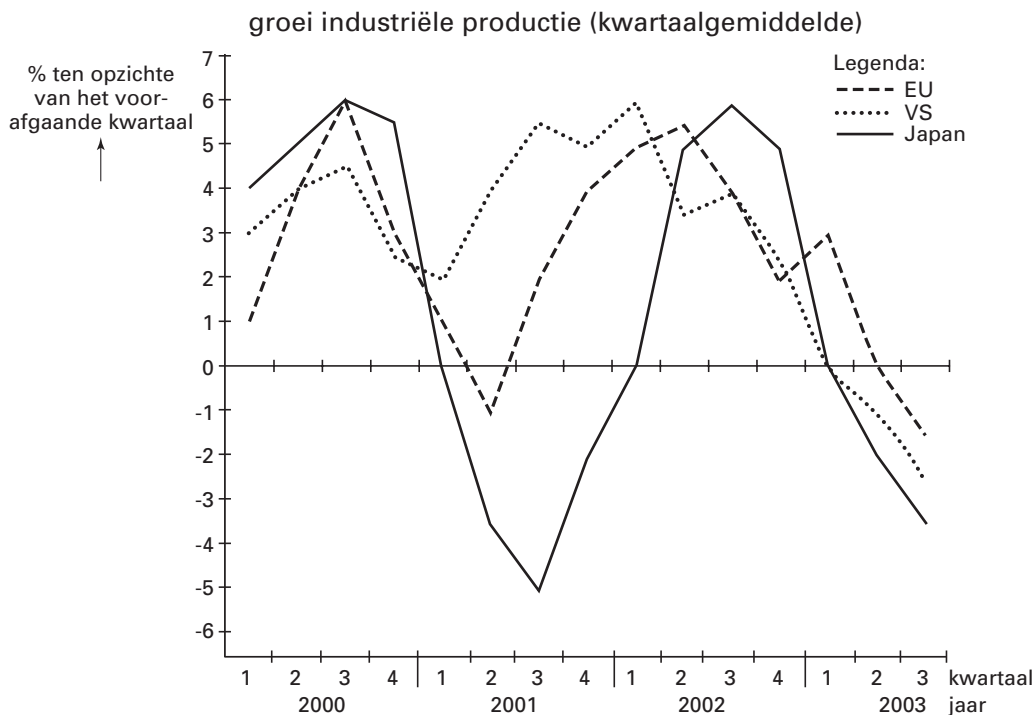
- 2p **10** Welk gegeven in het krantenbericht wijst op het ontstaan van structuurwerkloosheid?

Opgave 4

Samen het dal in

De groeicijfers van de industriële productie in de drie grote economische blokken – de Europese Unie (EU), de Verenigde Staten van Amerika (VS) en Japan – schommelen niet alleen sterk, ze hangen ook nauw met elkaar samen (figuur 2). In 2002 ontstond er overcapaciteit in de industriële sector van de drie grote economische blokken hetgeen invloed had op de investeringen in die sector. Sommige economen waarschuwden voor een terugval in het consumentenvertrouwen en wezen op het gevaar van een recessie.

figuur 2

- 2p 11 Kon in 2002 voor de periode 2002-2003 een stijging of een daling van de investeringen in de industriële sector van de drie grote economische blokken worden verwacht? Verklaar het antwoord.

Hieronder staan drie uitspraken over de industriële productie van Japan in 2001 vergeleken met 2000.

uitspraak 1

De industriële productie is in 2001 gelijk gebleven omdat de groei aan het begin én aan het einde van het jaar 0% bedraagt.

uitspraak 2

De industriële productie is in 2001 gestegen omdat de groei in het tweede halfjaar groter is dan de afname in het eerste halfjaar.

uitspraak 3

De industriële productie is in 2001 gedaald omdat de groei in alle vier de kwartalen nul of negatief is.

- 2p 12 Welke van deze uitspraken is juist?

Als de industriële productie in Japan en de VS daalt, zullen die landen ... (1) ... gaan importeren waardoor de EU ... (2) ... zal kunnen exporteren. Daardoor worden de bestedingen in de EU ... (3) ... en wordt de kans op een recessie in de EU ... (4) ... zodat de industriële productie in de EU kan ... (5) ...

2p **13** Wat moet *op basis van de gegevens* in plaats van de cijfers worden ingevuld om een economisch correcte tekst te krijgen?

bij (1) meer / minder

bij (2) meer / minder

bij (3) afgeremd / gestimuleerd

bij (4) groter / kleiner

bij (5) afnemen / toenemen

2p **14** Leg uit dat een terugval in het consumentenvertrouwen zowel *oorzaak* als *gevolg* van een recessie kan zijn.

Opgave 5

Tourzege verkoopt

Op fietsen van professionele wielerploegen worden onderdelen van het Italiaanse merk Campa of het Japanse merk Shimo gemonteerd. Het van oudsher wat stijlvollere en duurdere Campa krijgt steeds meer concurrentie van het wat goedkopere Shimo. Een bekende wielrenner die Shimo-onderdelen gebruikt, is Lance Armstrong. Zijn overwinningen in de Tour de France bleken uitstekende reclame te zijn: na de tourzeges van Armstrong nam de vraag naar Shimo-onderdelen flink toe. Om een grotere omzet te behalen, verhoogde het Japanse bedrijf na de tourzeges van Armstrong de prijs van een complete set Shimo-onderdelen van € 600 naar € 720 (tabel 2).

tabel 2

vraag na tourzeges Armstrong	
prijs Shimo (€ per set)	afzet Shimo (sets per jaar)
600	120.000
720	108.000

De tourzeges van Lance Armstrong leiden tot een verschuiving ... (1) ... de collectieve vraaglijn van Shimo-onderdelen. De prijsverhoging van Shimo-onderdelen leidt tot een verschuiving ... (2) ... de collectieve vraaglijn van Shimo-onderdelen.

1p **15** Wat moet in plaats van de cijfers worden ingevuld om een economisch correcte tekst te krijgen?

bij (1) langs / van

bij (2) langs / van

1p **16** Toon met een berekening aan dat de omzet van het Japanse bedrijf stijgt door de gegeven prijsverhoging.

2p **17** Bereken de prijselasticiteit van de vraag naar Shimo-onderdelen bij de gegeven prijsverhoging.

2p **18** Is de vraag naar Shimo-onderdelen bij de gegeven prijsverhoging prijselastisch of prijsinelastisch? Verklaar het antwoord.

Opgave 6

Examenwijzer

Het eenmansbedrijf 'Examenwijzer' heeft een computerprogramma ontwikkeld waarmee havo-leerlingen de examenstof voor economie kunnen oefenen. Het programma wordt samen met honderd oefenopgaven op een cd-rom gebrand en aan leerlingen verkocht. De opgaven worden geschreven door docenten die daarvoor per opgave een vergoeding ontvangen. In het bedrijf werken drie mensen: de eigenaar, een ICT-specialist in vaste dienst en een oproepkracht*. De productiecapaciteit bedraagt 1.500 cd-roms per maand. Aanvankelijk was het product niet zo'n succes en werden er per maand maar 100 cd-roms verkocht. Na het plaatsen van advertenties op diverse websites steeg de verkoop tot 900 cd-roms per maand. Omdat de overheid het gebruik van computers in het onderwijs stimuleert, verwacht 'Examenwijzer' uiteindelijk 1.200 cd-roms per maand te kunnen verkopen. Verder is bekend dat:

$$TK = 5Q + 21.000$$

TK = totale kosten per maand, inclusief advertentiekosten (€)

$$TO = 40Q$$

Q = aantal geproduceerde en verkochte cd-roms per maand

TO = totale opbrengsten per maand (€)

* een medewerker die alleen ingeschakeld en betaald wordt, als er werk is

In de tekst staan voorbeelden van variabele kosten van 'Examenwijzer'.

2p **19** Welke zijn dat?

2p **20** Neem het onderstaande schema over en vul de getallen in bij een productie en afzet van 900 cd-roms per maand.

totale constante kosten	.....
variabele kosten per cd-rom	.....
verkoopprijs van een cd-rom	.....

2p **21** Bereken de break-evenafzet van 'Examenwijzer'.

Over 'Examenwijzer' zijn de onderstaande uitspraken gegeven:

uitspraak 1

'Examenwijzer' is een onderneming die aandelen kan uitgeven.

uitspraak 2

'Examenwijzer' kan geen winst maken doordat de productiecapaciteit niet geheel wordt benut.

uitspraak 3

'Examenwijzer' bereikt een lagere kostprijs als de productie wordt uitgebreid.

2p **22** Geef voor elke uitspraak aan of deze juist of onjuist is.

Opgave 7

uit een krant:

Uitgesorteerd?

Een postbedrijf in de Europese Unie heeft plannen om het sorteren van brieven en kleine pakjes op sommige postkantoren vergaand te moderniseren. Door automatisering stijgt de arbeidsproductiviteit waardoor de winst met € 300 miljoen kan toenemen. De vakbonden vrezen voor verlies van werkgelegenheid.

Naar aanleiding van dit krantenbericht is de onderstaande informatie van twee postkantoren gegeven.

een middelgroot postkantoor

In een middelgroot postkantoor staan aanvankelijk 10 sorteermachines met elk een capaciteit van 5.000 poststukken per dag. Elke machine wordt bediend door 2 fulltime werknemers. De bezettingsgraad van elke machine is 90%. Aan deze machines wordt vervolgens een elfde soortgelijke machine toegevoegd. Het aantal te sorteren poststukken neemt toe met 10%.

een groot postkantoor

In een groot postkantoor staan aanvankelijk 10 sorteermachines met elk een capaciteit van 10.000 poststukken per dag. Elke machine wordt bediend door 2 fulltime werknemers. De bezettingsgraad van elke machine is 90%. Deze machines worden vervolgens vervangen door één machine die 115.000 poststukken per dag kan sorteren en bediend wordt door 5 fulltime werknemers. Het aantal te sorteren poststukken neemt toe met 10%.

In het middelgrote postkantoor is er sprake van een ... (1) .... In dit postkantoor zal de productiecapaciteit ... (2) ... en de bezettingsgraad ... (3) .... In het grote postkantoor is er sprake van een ... (4) .... In dit postkantoor zal de productiecapaciteit ... (5) ... en de bezettingsgraad ... (6) ....

- 3p **23** Wat moet in plaats van de cijfers worden ingevuld om een economisch correcte tekst te krijgen?
- bij (1) breedte-investering / diepte-investering
bij (2) afnemen / gelijk blijven / toenemen
bij (3) afnemen / gelijk blijven / toenemen
bij (4) breedte-investering / diepte-investering
bij (5) afnemen / gelijk blijven / toenemen
bij (6) afnemen / gelijk blijven / toenemen
- 2p **24** Laat met een berekening zien dat de arbeidsproductiviteit in het grote postkantoor is gestegen.
- 2p **25** Onder welke voorwaarde leidt de stijging van de arbeidsproductiviteit in het grote postkantoor tot een toename van de winst?

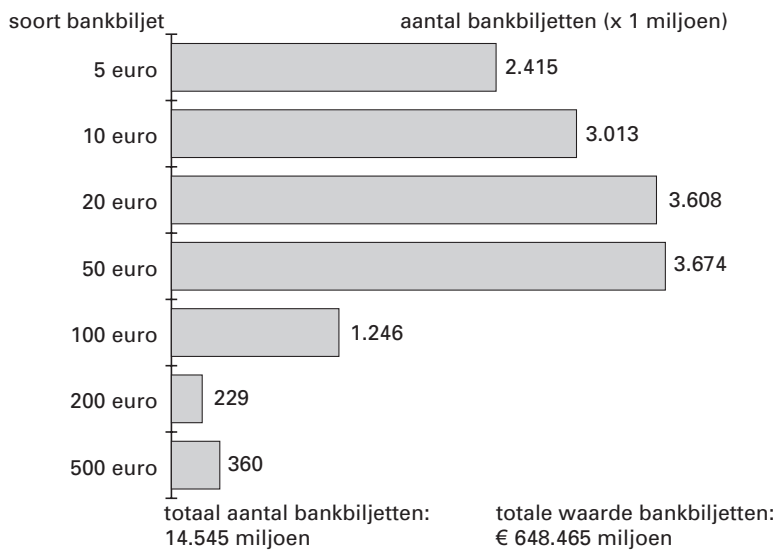
Opgave 8

De euro rolt

Op 1 januari 2002 nam de euro de geldfuncties over van de valuta's van de 12 deelnemende landen en gingen ruim 300 miljoen Europeanen met de euro betalen. Voor de introductie van de euro moesten miljarden eurobankbiljetten en euromunten worden geproduceerd (figuur 3 en figuur 4). Voor veel mensen was het wel even wennen hun boodschappen in de winkel met euro's te betalen. Ook maakten sommige winkeliers van de overgang op de euro gebruik om hun prijzen te verhogen. Toch noemden de verantwoordelijke ministers de introductie van de euro een succes.

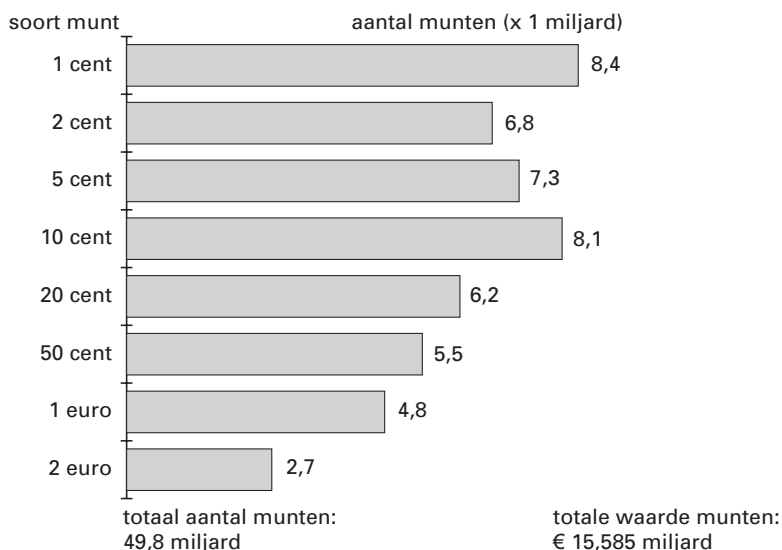
figuur 3

geproduceerde eurobankbiljetten voor
de introductie van de euro in januari 2002

figuur 4

geproduceerde euromunten voor
de introductie van de euro in januari 2002

Hieronder staan twee uitspraken over de introductie van de euro:

uitspraak 1

De totale waarde van de geproduceerde € 500 biljetten is kleiner dan de totale waarde van de geproduceerde € 100 biljetten.

uitspraak 2

Er zijn minder € 5 biljetten geproduceerd dan € 2 munten.

2p **26** Geef voor elke uitspraak aan of deze juist of onjuist is.

Met de overgang van de nationale valuta's naar de euro verandert de ...(1)... waarde van het geld. De mensen gaan met de nieuwe euro in de winkel hun boodschappen betalen; er is dan sprake van ...(2)... ruil. Als na de introductie van de euro de prijzen in de winkel stijgen, ...(3)... de ...(4)... waarde van de euro.

2p **27** Wat moet in plaats van de cijfers worden ingevuld om een economisch correcte tekst te krijgen?

bij (1) nominale / reële

bij (2) directe / indirecte

bij (3) daalt / stijgt

bij (4) nominale / reële

De euro vervult de functie van ruilmiddel, spaarmiddel en rekenmiddel. Hieronder staan vier situaties waarin de euro een bepaalde functie vervult.

situatie 1

Een autohandelaar stelt de verkoopprijs van een auto vast op € 12.450.

situatie 2

Een lening wordt omgezet van f 85.420 in € 38.761,91.

situatie 3

Mevrouw Van Dalen koopt een jas voor € 130.

situatie 4

Peter stort elke maand € 20 op een junior beleggingsrekening.

2p **28** Geef voor elke situatie aan welke geldfunctie de euro in die situatie vooral vervult.

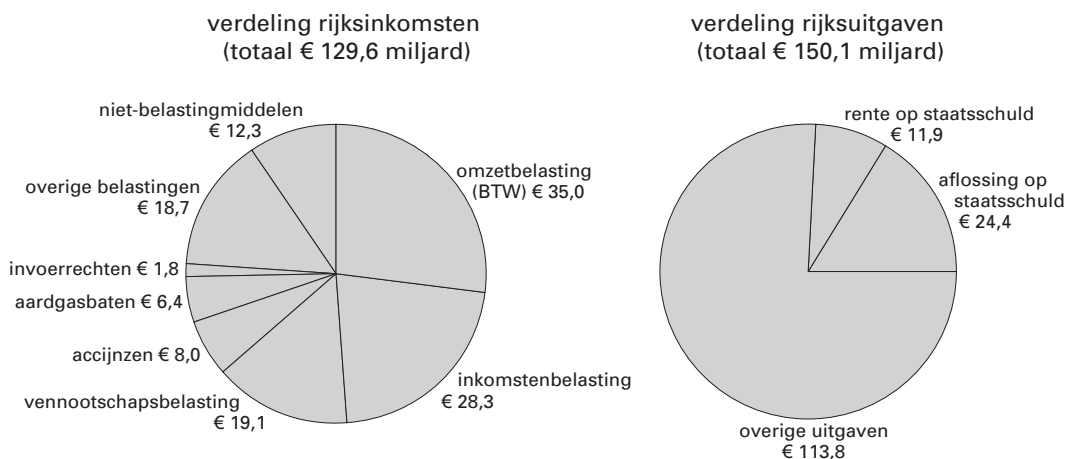
Let op: de laatste vragen van dit examen staan op de volgende pagina.

Opgave 9

Staatsschuld onder controle

De Nederlandse rijksbegroting voor 2002 (figuur 5) sluit volgens deskundigen aan bij het overheidsbeleid gericht op het gezondmaken van de overheidsfinanciën. De afgelopen jaren heeft de Nederlandse regering alles in het werk gesteld om de groei van de staatsschuld te beteugelen. Een van de voorwaarden om mee te mogen doen met de Economische en Monetaire Unie (EMU) had namelijk betrekking op de staatsschuldquote: de staatsschuld mocht maximaal 60% van het nationale inkomen bedragen. Sinds het jaar 2000 voldoet Nederland aan deze voorwaarde.

figuur 5

- 2p **29** Welke van de genoemde rijksinkomsten behoren tot de directe belastingen? Laat daarbij de overige belastingen buiten beschouwing.

In de klas wordt de vraag gesteld op welke manier het tekort op de rijksbegroting wordt gefinancierd. Daar worden diverse antwoorden op gegeven:

Peter: door het verhogen van de belastingtarieven

Agnes: door het uitgeven van staatsobligaties

Omar: door het verlagen van de aflossing op de staatsschuld

Tietske: door het verlagen van de overige uitgaven

- 1p **30** Wie geeft het juiste antwoord?
- 2p **31** Neemt de staatsschuld in 2002 volgens de begroting toe of af? Bereken ook met welk bedrag.
- 2p **32** Welk gegeven ontbreekt om de begrote staatsschuld aan het einde van 2002 te kunnen berekenen?

Ook als de staatsschuld groeit, kan de staatsschuldquote dalen. Hieronder staan vier situaties:

1 Het nationale inkomen is groter dan de staatsschuld.

2 De aflossing op de staatsschuld is groter dan het begrotingstekort.

3 Het nationale inkomen groeit relatief meer dan de staatsschuld.

4 Het financieringstekort en het begrotingstekort dalen beide relatief.

- 2p **33** In één van deze situaties daalt de staatsschuldquote bij een groeiende staatsschuld: welke situatie is dat?

Einde